

У 2,3,4,5 строфах спостерігається неспарене римування, тобто римуються парні рядки, а непарні не мають рими.

```

  \ / \ / \ / \ / \ /
  \ / \ / \ / \ / \ / Б
  \ / \ / \ / \ / \ /
  \ / \ / \ / \ / \ / Б

```

У другій строфі спостерігається внутрішнє римування: *Царя – ціля*.

2. Лексичний аналіз вірша.

Поезія “Пливли ми ввечері лиманом” має майже епічний зміст описується подорож по Чорному морю на моторному човні. Співали пісню про мужнього козака Байду та військові походи на Туреччину. Всі захопились співом та не помітили, як натрапили на міліну і не змогли зрушити з місця. І всім здалося, ніби Байда сміється з них.

Цей, на перший погляд, простий зміст має філософське узагальнення і побудований на протиставленні минулого і теперішнього. Уважаємо, що Ліна Костенко під минулим розуміє всі минулі століття і 20-теж – це була історія несвободи і цензури, боягузтва, зрадництва, доносів. Сьогодні незалежна Україна і знову – несвобода (для письменника, журналіста, кореспондента тощо).

Структурно поезія ділиться на дві частини: перші чотири строфи мають розповідний характер, відображають життя українців. У цій частині подається опис природи: *вечірній лиман, море, туман, річка Конка, роздолля степове*. Усе це свідчить про вільне, спокійне, розмірене життя.

У п'ятій і шостій строфах змінюється настрій поезії, змінюється опис природи (*камінь..., підводне царство з павуками...*). Філософський зміст цих строф спонукає замислитися над своїм життям (сучасним), власною долею.

Особливістю цього поетичного тексту є вживання слів у переносному значенні. Наприклад, метафор:

1. *В туман, лиман, у річку Конку впадали голоси*

Одне із значень слова **впадати** Словник української мови в 11 томах (Т. 1, 1970. – С. 747) пояснює: *розм., рідко. Вбігати, проникати, потрапляти куди-небудь.*

Автор вживає цю метафору, щоб показати, що звучала пісня, але голоси не лінули вдаль, їх ніхто не чув, проникали лише у воду, у лиман. Пісня не збуджує емоцій, не закликає ні до чого. Ця ж думка підкреслюється і наступними (2 і 3) метафорами:

2. *Хтось виводив тонко-тонко.*

Виводити – *співати*; **тонко** – *високо*. Автор повторює прислівник двічі, утворюючи складне слово *тонко-тонко*, тобто високо-високо. Так співають жінки, у чоловіків дуже рідко тонкий голос. Цей тонкий голос протиставляється басам (чоловічим голосам) у наступній метафорі.

3. *Гули замріяні басы.*

Гули – видавали низькі звуки, ніби уподібнювалися гудку. Гудок, як правило, далеко чути.

Автор підкреслює, як би не співали – тонко, басом, а звук все рівно падав униз, у лиман.

4. *Підводне царство з павуками нам зрушить з місця не дає.*

Це алегорична метафора: автор художньо зображує події, приховуючи реальність, це іносказання, інакомовлення. Все зображення має переносне значення: підводне царство – наше теперішнє життя, брехлива політика, вічно кризова економіка, що не дають країні рухатися вперед, жити краще.

5. *Сміється Байда з далини: “Що, доспівалися, нащадки? Зіпхніться перше з міліни”.*

Прізвисько Байда носив князь Михайло Вишневецький, який наприкінці XVI ст. заснував Запорозьку Січ. Попавши в полон до турків, був страчений, але залишився символом незламності козацького духу та українського патріотизму. Його устами Ліна Костенко задає іронічне дошкульне риторичне питання. Ми його розуміємо так: живете у демократичній державі, чому ж нічого не змінили? Слово *доспівалися* сказано з сарказмом (далі вже нікуди).

Використано у тексті і гіперболу, яка побудована на синекдосі (уживання однини у значенні множини): *Байда стрілами глобально Царя у голову ціля*, тобто Байда (його військо) проводив вдалі масштабні військові кампанії проти турецького султана. Масштабність підкреслено словом *глобально*.

У вірші переважає активна лексика (наприклад: *пливли, ввечері, море, річка, туман, співали, пісень, тонко, гули, голоси, степове тощо*), але є і пасивна. Наприклад:

Чахкав (моторчик) – з шумом випускав пар, утворював уривчасті, короткі, ритмічні звуки; спроквола – не поспішаючи, не кваплячись; повагом; **ціля** (Царя у голову **ціля**) – (розм. від цілити); *мо’* (діалектне) – стягнена форма вставного слова може; **зіпхнутися** – зрушити з місця.

Розмовними є: **не було й гадки** (фразеологізм) – і не думав хто-небудь; **роздолля** – розм. без будь-яких обмежень у чому-небудь; **моторчик** (змен. від мотор).

Слово *глобально* у тексті вжито не у властивому йому контексті, тому його теж вважаємо розмовним.

Автор використовує синоніми: *зрушити, зіпхнутися; виводив, гули, співали*.

У поезії трапляються слова іншомовного походження: **мотор (моторчик)** – латинського походження (той, хто рухає – двигун); **бензин** – франц. із латин. (ароматичний сік); **глобально** – франц. (взято в цілому); **лиман** – грецьк. (гавань, пристань); **султан** – арабськ. (титул монарха в країнах сходу); **бас** – італійськ. (найнижчий чоловічий голос); **цар** (титул монарха), **царство** (державна, якою керував цар) – латинські слова; **туман** – тюркськ. (скупчення водяних крапель); **козак** – давньорус. (вільна озброєна людина); **мілина** – латин. (мілководдя).

3. Частиномовний аналіз.

1. Іменники в тексті

У тексті вірша вжито 25 іменників:

1) власні назви: а) географічні назви: *Туреччина, Конка*; б) прізвисько: *Байда*; 2) назви істот, конкретні назви: *цар, нащадки, павуки*; 3) назви водного простору: *лиман, море, річка, мілина* (мілка частина водойми); 4) простір, місцевість, територія – *роздолля, далина, царство, місце*; 5) музичний твір, голос – *пісня, басы, голоси*; 6) чітко окреслені предмети – *моторчик, стріли, човен, камінь*; 7) атмосферне явище – *туман*; 8) назва речовинного іменника – *бензин*; 9) назва абстрактного іменника – *гадка*; 10) назва частини тіла людини – *голова*.

Точність у вживанні слова значною мірою зумовлюється глибоким його розумінням, тонким розрізненням значенневих відтінків слова, відчуттям його стилістичних барв. Іменники виконують номінативну функцію, а також описову і емоційну у метафорах, у гіперболі.

2. Прикметники в тексті

У тексті поезії трапляється всього 4 прикметники: *турецького, степове, підводне, замріяні*.

Перші три прикметники відносні, оскільки виражають ознаку предмета за відношенням: а) до особи: *турецького (царя)*. Прикметник *турецького* конкретизує, про якого царя співали пісню головні герої; б) до предмета: *степове (роздолля)*. Прикметник *степове* виконує конкретизуючу функцію – конкретизує, про яке роздолля іде мова; *підводне (царство)*. Прикметник *підводне* конкретизує, яке царство не дає героям зрушити з місця.

Ці прикметники синонімічні з непрямыми відмінками іменників: *турецький цар – цар з Турції; степове роздолля – роздолля степу, підводне царство – царство під водою*.

Усі прикметники вжиті у повній стягненій формі і виконують образну функцію, вони є епітетами.

Прикметник *замріяні* (баси) діеприкметникового походження синонімічний з дієслівною конструкцією у формі підрядного означального речення – *той, що замріявся*. Цей прикметник виконує образну функцію, він виражає внутрішній стан героїв тексту, які співали басом.

3. Займенники в тексті

У тексті вірша 6 займенників: *ми, нам, наші, ніхто, це, хтось*.

1) особовий займенник *ми, нам* (Д. в. від *ми*) – 1 особа множини. Цей займенник узагальнено-предметний, тому що співвідноситься з іменником, вказує на тих, хто виконує дію (на кілька осіб). У нашій поезії – це головні герої, що пливли по лиману.

2) *наші (голоси)* – присвійний займенник, співвідносний із прикметником, вжитий у множині, вказує на належність предмета першій особі (ми), у нашому випадку вказує на належність голосів головним героям.

3) *ніхто* – заперечний займенник, узагальнено-предметний, який вказує на відсутність чогось (у тексті: *ніхто не помітив, що човен далі не пливе*).

4) *хтось* – неозначений займенник, узагальнено-предметний, у тексті вказує на невідому особу (*хтось заводив*). Вносить у контекст відтінок невизначеності.

5) *це* – вказівний займенник, узагальнено вказує на ознаку (*а ми про це (про яке?) не мали й гадки*).

4. Дієслова в тексті

У тексті 13 дієслів. Вони мають різну семантику, називають дію або стан, пов'язуються граматичними зв'язками зі словами, що називають діяча, носія стану. За значенням ці дієслова ми поділили на групи: а) дієслова, що позначають рух: *пливли, наскочили, зрушити, зіпхніться*; б) дієслова, що позначають дію щодо утворення звуків: *чахкав, співали (доспівались), виводив, гули, сміється*; в) роботу органів чуття: *не помітив*; г) приєднання: *впадали*; д) дієслово, що позначає заборону: *не дає*.

Дієслова *пливли* (ми), *співали* (пісню), *гули* (баси), *впадали* (голоси) дійсного способу, минулого часу (на це вказують суфікси **в** і **л**), недоконаного виду, активного стану. Такі ж граматичні ознаки має і дієслово *наскочили* (крім виду). Вид у дієслова *наскочили* доконаний. Усі дієслова неперехідні, крім дієслова *співали* (що? пісню). Дієслова *пливли, співали* – у формі 1 особи множини, а всі інші – 3 особи множини.

Доспівались – зворотне дієслово, доконаного виду, минулого часу (суфікс минулого часу **л**), неперехідне, 3 особи множини.

(Моторчик) *чахкав, виводив* (тонко-тонко), (ніхто) *не помітив* – дієслова дійсного способу, минулого часу (суфікс минулого часу **в**), 3 особи однини, активного стану, неперехідні, оскільки не пов'язуються ні з іменником, ні з займенником у знахідному відмінку без прийменника.

Сміється (Байда) – дієслово дійсного способу, теперішнього часу, 3 особи однини, зворотно-середнього стану – означає дію суб'єкта, яка не переходить на об'єкт, а зосереджується на суб'єкті її, що одночасно є і об'єктом дії; неперехідне.

Не дає (зрушить) – заперечне дієслово, дійсного способу, теперішнього часу, 3 особи однини, активного стану, неперехідне.

Зрушить (з місця) – літературна норма цього дієслова *зрушити*, це неозначена форма дієслова, означає дію безвідносно до часу, способу, особи, числа і роду. Це дієслово доконаного виду, неперехідне зрушить (з чого? – з місця).

Розмовне дієслово *зіпхніться* виражає пораду – наказовий спосіб, утворено від основи теперішнього часу *зіпхніть* за допомогою постфікса *-ся*; друга особа множини, теперішнього часу.

Оскільки віршований текст розповідного характеру, то дієслова позначають динамічні дії, виконувані предметами або властиві предметам у процесі розгортання сюжету поезії.

4. Прислівники в тексті.

У тексті є 11 прислівників: *ввечері* (пливли коли?), *спроквола* (чахкав як?), *глобально* (ціля в якій мірі?), *десь* (була де?), *там* (була де?), *тонко-тонко* (виводив як?), *вільно* (було як?), *повільно* (було як?), *далі* (не пливе куди?), *мо'*, *перше* (у значенні спочатку) зіпхніться (коли?).

Усі ці прислівники об'єднуються спільним значенням ознаки дії, крім *мо'*. Прислівник *мо'* – це модальний прислівник, він не виражає певного значення, а вживається для того, щоб надати дієсловам *наскочили* та *не є* значення можливості, вірогідності.

Серед вказаних прислівників є:

- 1) обставинні:** а) **часу** (означають час дії) – *ввечері* (пливли коли?), *перше* (у значенні спочатку) зіпхніться (коли?); б) **місця** (означають місце дії) – *десь* (була де?), *там* (була де?), *далі* (не пливе куди?); **2) означальні:** а) **міри** (виражає міру) – *глобально* (ціля якою мірою?); б) **якісно-означальні** (виражають якісну ознаку дії) – *тонко-тонко* (виводив як?) – має ступінь порівняння: *тонко* – *тонше* – *найтонше*), *спроквола* (чахкав як?) – спроквола у значенні не швидко, повільно (*повільніше*, *менш повільно*); **3) предикативні** (служать для вияву фізичного та психічного стану істоти): *вільно* (було нам як?), *повільно* (було нам як?).

3. Синтаксичний аналіз.

Прості речення.

У вірші “Пливли ми ввечері лиманом” переважають **прості, двоскладні, розповідні, неокличні, поширені речення:**

1. Пливли *ми* ввечері лиманом. 2. *Моторчик* чахкав спроквола. 3. *Десь там* за морем, за туманом *Уже Туреччина* була. 4. В туман, лиман, у річку *Конку* *Впадали* наші *голоси*. 5. *Підводне царство* з павуками *Нам зрушить* з місця *не дає*. 6. *А ми ж* про це не мали й гадки.

У всіх реченнях прості підмети, які виражені: у 1 і 6 – займенником першої особи множини (*ми*), у всіх інших іменниками: *моторчик*, *Туреччина*, *голоси*.

У реченні №5 підмет виражений сполученням двох слів – *підводне царство*, але це лексичне неподільне словосполучення, тому ми вважаємо, що цей підмет простий.

У першому реченні зворотний порядок слів (інверсія): на першому місці стоїть присудок (*пливли*), а на другому – підмет *ми* (*Пливли ми ввечері лиманом*). Для сучасної української мови характерним є порядок слів: спочатку підмет, а далі – присудок.

Речення №3 та №4 ускладнені однорідними обставинами місця.

Є у тексті і **односкладні речення:**

- а) неозначено-особове (присудок виражений дієсловом у формі 3 особи множини минулого часу): *Чи, мо, наскочили на камінь?*; б) безособові: *Чи, мо, бензину вже не є?* (присудок виражений предикативним заперечним словом *не є*); *Що, доспівалися, нащадки?* (присудок виражений особовим дієсловом з постфіксом *-ся*); в) означено-особове: *Зіпхніться перше з мілини* (присудок виражений формою дієслова наказового способу другої особи множини).

Речення *Чи, мо, наскочили на камінь?* *Чи, мо, бензину вже не є?* *Що, доспівалися, нащадки?* відрізняються від усіх інших метою висловлювання. Вони питальні, тоді як усі інші – розповідні.

Складні речення.

1. Складнопідрядне речення

У тексті вірша всього одне складнопідрядне речення:

1 *Співали пісню ми про Байду* і *про турецького царя*, 2 **Як** *Байда стрілами глобально Царя у голову ціля.*

Це речення складається з двох предикативних частин, пов'язаних за допомогою підрядного сполучника **як**. Підрядне з'ясувальне; воно розкриває зміст того, про що говориться в головній частині, характеризується пояснювальною інтонацією. У головній частині зворотний порядок слів (інверсія) – присудок (*співали*) стоїть перед підметом (*ми*). Ця частина ускладнена однорідними членами, що виконують синтаксичні функції непрямих додатків, поєднаних сурядним сполучником і: *про Байду* і *про царя*.

Це речення складне, складнопідрядне, нерозчленованої структури, з підрядною з'ясувальною частиною.

2. Безсполучникове речення:

1 *А хтось виводив тонко-тонко, 2 Гули замріяні баци.*

Речення складається з двох однотипних частин, засобом їх зв'язку є інтонація. Присудки першої та другої предикативних частин виражені однаковими формами дієслів (минулого часу, дійсного способу, недоконаного виду). У другій частині інверсійний порядок слів (присудок *гули* стоїть перед підметом *баци*).

Це складне безсполучникове речення з однотипними частинами, що характеризуються перелічувальною інтонацією.

3. Період.

1 *І так нам вільно, так повільно, 2 Таке роздолля степове! – 3 Що так ніхто і не помітив, 4 Що човен далі не пливе!*

Речення складається з чотирьох предикативних частин.

Перша предикативна частина *І так нам вільно, так повільно* співвідносна з простим односкладним безособовим реченням, ускладненим однорідними присудками, вираженими предикативними прислівниками, що виражають стан душі героїв – *вільно, повільно*.

Друга предикативна частина *Таке роздолля степове!* – це просте, односкладне, номінативне, окличне речення.

Ці дві частини складають одне складне безсполучникове речення: [], [].

Третя і четверта частини **3** *Що так ніхто і не помітив, 4* *Що човен далі не пливе!* – це складнопідрядне речення. Головна частина **3** *Що так ніхто і не помітив*. Від дієслова-присудка *не помітив* задаємо питання **чого?** до підрядної частини **4** *Що човен далі не пливе!* Ця частина підрядна з'ясувальна.

Грамаітично та семантично речення поділяється на дві частини: 1 і 2 частини описують стан героїв – це односкладне речення, а 3 і 4 частини – це висновок. Перша частина характеризується специфічною висхідною інтонацією: при збереженні загальної перелічувальної інтонації кожен наступний із членів речення вимовляється вищим тоном, ніж попередній, кульмінація тону припадає на останній член і завершується тривалою паузою. Друга частина починається значно нижчим тоном і вимовляється з завершальною інтонацією. Між першою і другою частинами на місці паузи стоїть знак оклику і тире. Ця конструкція представляє собою монологічне мовлення. Застосування її надає розповіді розміреності, плавності.

4. Речення з прямою мовою:

1. *Сміється Байда з далнини:*
2. – *Що, доспівалися, нащадки?*
3. *Зіпхніться перше з мілини.*

1 речення *Сміється Байда з далнини* – це слова автора, що вказують, кому належить пряма мова (Байда) й у який спосіб вона була висловлена (сміється). Це речення зі зворотним порядком слів (присудок *сміється* стоїть перед підметом *Байда*), просте, двоскладне, поширене обставиною місця, розповідне.

2 і 3 речення: **2.** – *Що, доспівалися, нащадки?* **3.** *Зіпхніться перше з мілини* – це пряма мова. Друге речення *Зіпхніться перше з мілини* – означено-особове (присудок виражений формою дієслова наказового способу другої особи множини). *Третє речення* *Що, доспівалися, нащадки?* – безособове (присудок виражений особовим дієсловом з постфіксом *-ся*).

Структорно речення можна зобразити так:

[A]: "[П] ?[П]"

У тексті вірша є речення різних типів: прості (двоскладні, односкладні, поширені, непоширені, ускладнені, неускладнені), складні (складнопідрядне і безсполучникове), період, речення з прямою мовою. Усі ці речення виконували певну функцію у семантичній та грамаітичній структурі тексту поезії: перша, друга і третя строфи, які мають розповідний характер; четверта та п'ята – представлені монологічним мовленням, а шоста – прямою мовою.

Така організація вірша допомагає розкрити основну думку поезії – без минулого немає майбутнього.

Література:

1. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посібник / І. М. Кочан. – 2-е вид. перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 423 с.
2. Купина Н. А. Модель целостного лингвистического анализа художественного текста / Н. А. Купина // Структура и семантика текста : сб. науч. тр. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1988. – С. 5–11.
3. Мацько Л. І. Стилістика української мови / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.
4. Словник іншомовних слів : 23 000 слів та термінологічних сполучень / [укл. Л. О. Пустовіт, С. І. Скопенко, Г. М. Сютя, І. В. Цимбалюк]. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.